

Аннотация
Н.С.Илиницкая

Методы формирования у старшеклассников готовности к музыкальному самообразованию и самовоспитанию

В статье дана характеристика понятия термина „метод” в педагогике. Одной из важных проблем есть классификация методов обучения и воспитания. Единой классификации методов нет, потому автор рассматривает разнообразные подходы к распределению методов обучения и воспитания на группы и их систематизацию. Особое внимание уделяется раскрытию методов самовоспитания, которые способствуют у старшеклассников развитие творческих способностей личности. Отдельно рассматриваются группы методов, которые используются в процессе организации музыкального самообразования и музыкального самовоспитания. Именно взаимодействие методов организации и контроля самообразовательной и самовоспитательной деятельности, способствует формированию готовности старшеклассников к музыкальному самообразованию и музыкальному самовоспитанию на протяжении жизни.

Ключевые слова: *методы, классификация методов, старшеклассники, самообразование и самовоспитание, музыкальная самообразовательная деятельность, музыкальное самовоспитание.*

Summary
N.S.Ilinits'ka

Methods of Formation of Senior Pupils' Readiness to Music Self-Education and Self-Upbringing

The article gives characteristics of the notion “method” in pedagogics. One of the significant problems is classification of the methods of teaching and upbringing. There no unified classification of methods, that's why the author regards different approaches to distribution of the methods of teaching and upbringing into the groups and their systematization. Special attention is paid to revealing of the methods of self-education, which favor senior pupils to develop creative abilities of a personality. Separately the group of methods, which are used in the process of organization of music self-education and music self-upbringing, is studied. Just interaction of methods of organization and control of self-educational and self-upbringing activity helps to form readiness of senior pupils to music self-education and self-upbringing during life.

Key Words: *methods, classification of methods, senior pupils, self-education and self-upbringing, music self-educational activity, music self-upbringing.*

УДК 371.134:78

Кабриль К.В.

*викладач кафедри вокально-хорової майстерності
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*

Критерії сформованості ціннісних компетентностей майбутнього вчителя музики в процесі диригентсько-хорової підготовки

Стаття присвячена визначенню основних критеріїв сформованості ціннісних компетентностей майбутнього вчителя музики. Суспільство зацікавлене у формуванні висококваліфікованого фахівця, котрий володіє високим рівнем розвитку ціннісних компетентностей, відповідає вимогам до педагога сучасної школи. Автор аналізує проблеми диригентсько-хорової освіти вчителя музики, вивчає питання формування у студентів стилю педагогічного керівництва хоровим колективом. Враховуючи змістовну структуру ціннісних компетентностей особистості у статті визначені та обґрунтовані основні критерії та показники сформованості ціннісних компетентностей, які сприятимуть досягнення високих результатів у підвищенні рівня досліджуваного поняття.

Ключові слова: *ціннісні компетентності, критерії та показники її сформованості, професійна підготовка майбутнього вчителя музики.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Інтеграція освіти України у європейський освітній простір передбачає підготовку вчителя нової генерації; формування компетентного, висококваліфікованого конкурентоспроможного спеціаліста, який буде відповідати міжнародним вимогам та стандартам якості. Важливу роль у цьому процесі відіграє вища школа, першочерговим завданням якої є створення умов для ефективного формування та розвитку професійної компетентності майбутніх вчителів [1].

Ефективність формування ціннісної компетентності майбутнього вчителя музики значною мірою залежить від визначення його рівневої характеристики. Отже, важливо враховувати поширене в педагогічній науці уявлення про рівень як про ступінь, величину розвитку явищ та факт диференціювання за групами [4, с.125]. Рівень сформованості того чи іншого утворення у педагогіці визначають за розробленими критеріями, що відображають сутнісну характеристику предмета, що вивчається. Як зазначає О.Рудницька, на основі науково обґрунтованих критеріїв можна не лише визначити рівень сформованості певного явища, а й прослідкувати динаміку процесу, що вивчається, зосередити увагу на окремих недоліках та окреслити своєрідну схему педагогічної роботи у конкретному напрямку [5, с.254].

Мета статті полягає у визначенні критеріїв та показників сформованості ціннісних компетентностей майбутнього вчителя музики в процесі диригентсько-хорової підготовки у вищому навчальному закладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми... Проблема підготовки студентів мистецьких факультетів до продуктивної діяльності у сфері диригентсько-хорової підготовки вчителя музики є актуальною, її розглядали в історичному (А.Мартинюк, І.Павлик та ін.); хорознавчому (О.Бенч-Шокало, А.Лашенко та ін.); диригентсько-хоровому (П.Ковалик, А.Козир, Л.Костенко, А.Кречківський, Л.Сверлюк, С.Світайло та ін.); вокально-хоровому (О.Стахович, Л. Лабінцева та ін.); музично-психологічному (Л.Бочкарьов, В.Назайкінський, С.Науменко та ін.); музично-педагогічному (А.Болгарський, Л.Коваль, О.Олексюк, Г.Падалка, О.Ростовський, О.Рудницька, Т.Смирнова, О.Щолокова та ін.) аспектах.

Виклад основного матеріалу. У сучасних соціально-економічних умовах ефективно діє фахівець, який реагує на нові соціальні очікування, мобільний, здатний до творчого зростання і професійного самовдосконалення, до оновлення своїх знань, збагачення професійної теорії і практики. У зв'язку з цим виникає необхідність оновлення української освіти, яка в концепції модернізації визначається як відповідність сучасним життєвим потребам розвитку країни. У педагогічному плані – це орієнтація освіти не тільки на засвоєння певних знань, але і на розвиток цінностей особистості, її пізнавальних і творчих здібностей, формування нової системи універсальних знань, умінь, навичок, а також досвіду самостійної діяльності і особистої відповідальності, тобто на формування сучасних ключових видів компетентності, у тому числі й ціннісних, як основи життєдіяльності майбутнього фахівця. Саме тому суспільство зацікавлене у формуванні у стінах ВНЗ висококваліфікованого фахівця, здатного до успішної соціалізації, котрий володіє високим рівнем розвитку ціннісних компетентностей, відповідає вимогам до педагога сучасної школи.

На думку багатьох сучасних учених і практиків, цінності визначають суть освіти, у тому числі і виховання людини. Саме цінності, а отже, й формування ціннісного відношення до світу та своєї особистості в ньому є основою змісту і спрямованості виховання у працях В.Караковського, З.Равкіна, В.Шадрікова, Н.Щуркової та інших науковців.

Категорія «цінність» стала предметом наукових зацікавлень в останній третині минулого століття. Вона розглядалася у філософії (С.Анісимов, В.Василенко, А.Здравомислов, В.Сагатовський, В.Тугаринов та ін.), психології (В.Асеев, О.Леонтьєв, С.Рубінштейн, Д.Узнадзе та ін.), соціально-педагогічних дослідженнях (Т.Ахаян, М.Васильєва, А.Кир'якова, М.Козакіна, Т.Левченко, В.Манько, Ю.Пелех, Н.Розов, М. Яницький та ін.).

Аналіз стосовно питання ціннісних компетентностей в Україні в дисертаційних роботах не розглянуто, проте висвітлюються різні підходи до визначення структури й змісту компетентностей майбутнього учителя музики (М.Михаськової, Н.Мурована, І.Полубояриної, Є.Проворової, С.Світайло, Н.Цюлюпи, Ши Цзюнь-Бо), поняття ціннісних орієнтацій (В.Біруля, В.Волкова, В.Денисенко, О.Крюкова, Н.Свещинська, Т.Фурсенко, Н.Шемигон). Проаналізувати проблему диригентсько-хорової освіти вчителя музики, вивчити питання формування у студентів стилю педагогічного керівництва хоромим колективом вдалось завдяки розгляду дисертаційних досліджень А.Козир, Л.Костенко, Л.Лабінцевої, С.Світайло, Т.Смирнової.

Ціннісні компетентності в контексті нашого дослідження розглядаємо як інтегровану якість особистості вчителя музики, в якій поєднуються знання і цінності. Вона дозволяє висловлювати професійно грамотні судження, оцінки, думки, здатність бачити й розуміти довкілля як цінність, орієнтуватися в ньому, вміння вибирати ціннісно-сміслові установки для своїх дій і вчинків, ухвалювати рішення.

Як показав аналіз сучасної науково-педагогічної літератури, науковцями (О.Олексюк, В.Орлов, М.Ткач та іншими) обґрунтовано як найбільш ефективний шлях побудови критеріального апарату – від загальних до часткових критеріїв, що ґрунтуються на змісті компонентної структури досліджуваного явища. У визначенні критеріїв ми виходимо з того, що вони повинні бути найважливішими показниками досягнення мети, змістовним вираженням якої є сформована цілісна система професійно-педагогічних цінностей, відображаючи її домінанту – особистість дитини, також достатня представленість цінностей професійної сфери серед цінностей інших сфер людської життєдіяльності.

У науково-педагогічній літературі однозначного трактування поняття «критерій» не існує. До того ж професійна діяльність педагога має тенденцію до постійних змін, зумовлених часом, що передбачає варіативність підходів до визначення сутності феномена. М.Лазарєв розглядає критерій як міру, «за допомогою якої встановлюється якість того чи іншого явища. «Прикладання» критерію до якогось процесу чи одержання результату і є тією процедурою, за допомогою якої ми ставимо ОЦНКУ» [2, с. 172]. І.Соколова наголошує, що в результаті реалізації змісту вищої педагогічної освіти випускники освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» набувають сукупності компетенцій, рівень сформованості яких й визначає здатність майбутнього вчителя до виконання різних видів діяльності. У визначенні критеріїв ми виходимо з того, що вони повинні бути найважливішими показниками досягнення мети, змістовним вираженням якої є сформована цілісна система ціннісних компетентностей, відображаючи її домінанту – особистість дитини, також достатня представленість цінностей професійної сфери серед цінностей інших сфер людської життєдіяльності.

О.Олексюк у дослідженні формування духовного потенціалу студентської молоді в процесі професійної підготовки [4] визначає три групи критеріїв: афективні, нормативно-регулятивні та поведінкові, які об'єднані низкою показників, і проєктують закономірності психічних процесів сприйняття та творчої діяльності.

Критерії оцінювання художнього розвитку вчителя мистецьких дисциплін розглядають О.Рудницька та В.Орлов. О.Рудницька виділяє три групи критеріїв педагогічної діагностики художнього розвитку особистості: 1) ті, що характеризують «художньо-естетичний кругозір, знання і досвід спілкування з мистецтвом, своєрідність художніх інтересів і потреб, характерні риси поведінки у різних ситуаціях художнього спілкування»; 2)

критерії «естетичної оцінки учнями мистецьких творів, їх здатність до емоційного співпереживання художньому образу, емпатичного проникнення у задум автора, навички аналізу та інтерпретації художнього твору»; 3) критерії «самооцінки учнями свого естетичного ставлення до мистецтва, до себе як суб'єкта художнього спілкування» [5, с. 281-282].

Систему критеріїв професійного становлення студентської молоді В.Орлов будує від загальних до часткових, що ґрунтуються на змісті компонентної структури досліджуваного феномена. До загальних науковець відносить групи критеріїв особистісного професійного розвитку майбутніх учителів мистецьких дисциплін – емоційно-мотиваційні, нормативно-регулятивні та поведінково-процесуальні

Л.Масол зауважує, що останнім часом в оцінюванні ефективності педагогічної системи загалом і навчального процесу зокрема зростає значущість «інтеграційного критерію результативності освіти – компетентності, що охоплює змістовий (знання), процесуальний (уміння), аксіологічний (цінності, орієнтації), креативний (творчість) компоненти» [3, с. 9].

С.Світайло наголошує, у межах педагогічної функції, майбутні учителі музики мають вирішувати типові задачі з естетичного виховання та музичного розвитку школярів під час уроків музики та у позаурочний час. Це вимагає від них здатності логічно і послідовно викладати навчальний матеріал у доступній для школярів формі відповідно до їхніх вікових можливостей; створювати необхідні психолого-педагогічні умови для досягнення результативності процесу навчання. Щоб здійснювати діагностувальну функцію, майбутнім учителям музики необхідно набути здатностей вирішувати такі типові задачі: виявляти рівень музичного розвитку учнів, визначати необхідні прийоми і засоби для індивідуальної роботи з учнями, оцінювати рівень музичного розвитку учня у процесі навчання чи рівень творчого колективу в результаті здійсненої навчально-виховної роботи.

Для успішного здійснення аналітичної функції майбутні учителі музики мають сформувати здатність аналізувати результати навчально-виховної роботи над музичним розвитком школярів, здійснювати музично-теоретичний і вокально-хоровий аналіз вокально-хорового твору, добирати та аналізувати навчальний і концертний репертуар.

У межах планувальної функції майбутні учителі музики мають набути здатності розробляти план уроку (чи репетиції), скласти виконавський план роботи над вокально-хоровим твором, планувати індивідуальну роботу із школярами, у межах організаційної функції – організовувати навчальний процес з музично-естетичного розвитку школярів під час уроків та у позаурочний час засобами вокально-хорового мистецтва; у межах мотиваційної – заохочувати школярів до вокально-хорового співу на уроках музики та репетиціях шкільного хору; у межах комунікативної функції – налагоджувати взаємозв'язок та взаємодопомогу між учнями, співаками хорового колективу; у межах консультативної – надавати рекомендації та поради школярам щодо розвитку їхніх індивідуальних музичних даних, щодо роботи над вокально-хоровим твором; у межах контрольної – здійснювати початковий, проміжний та підсумковий види контролю за результатами музичного розвитку школярів та роботи над розучуванням і виконанням вокально-хорового твору [6].

Отже, об'єктами перевірки та оцінювання результатів музичної освіти мають стати: здатність учнів сприймати, розуміти, аналізувати музичні твори та інтерпретувати їх художньо-образний зміст, висловлюючи власне емоційно-естетичне ставлення; уміння і навички практичної музичної діяльності (відтворення за зразком), досвід самостійної та творчої діяльності (застосування набутих знань і вмінь у змінених, зокрема, проблемно-пошукових ситуаціях); обізнаність у сфері мистецтв, тобто елементарні знання про музичне мистецтво, його основні види і жанри, розуміння музично-естетичних понять та усвідомлене користування відповідною термінологією, уявлення про творчість відомих вітчизняних і зарубіжних митців; загальні ціннісні компетентності, вокально-хорова діяльність студентів як інтегрований результат навчання, виховання й розвитку.

У визначенні критеріїв ціннісних компетентностей майбутнього вчителя музики ми користувалися також розробками критеріального апарату у дисертаційних дослідженнях М.Михаськової, Є.Проворової, Л.Пушкар, Ши Цзюнь-бо, Н.Цюлюпа та ін., що визначалися логікою побудови компонентної структури досліджуваного явища.

Ураховуючи змістовну структуру ціннісних компетентностей особистості, що включає естетичний, пізнавальний та морально-етичний компоненти, а також її змістове наповнення, вважаємо, що за основу доцільно взяти критерії, розроблені О.Олексюк. Адже структура ціннісних компетентностей містить компоненти, у яких має місце високий рівень узагальненості «особистісних сфер» за параметрами емоційності, мотивації, когнітивного стилю та вольової регуляції дій, а саме: афективний, когнітивний та поведінковий. Подано їхні характеристики:

І. Афективні критерії характеризують «емоційно-вольовий тон» (М.Бахтін) духовного потенціалу, розвивають у дітей ціннісне сприйняття музики; ґрунтуються на досвіді музичного сприйняття і включають такі показники:

- стійкість інтересу до музичного мистецтва та диригентсько-хорової діяльності;
- прагнення до оволодіння ціннісними компетентностями в сфері диригентсько-хорової підготовки;
- здатність до емоційно-ціннісного осмислення вокально-хорових творів, в процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін;
- власні аксіологічні уподобання в сфері музичного мистецтва.

II. Когнітивні критерії виявляють здатність майбутнього вчителя музики оцінювати та здійснювати музично-теоретичний та вокально-хоровий аналіз виконуваного твору, що виявляють потенційно-регулятивну силу у формуванні ціннісного потенціалу особистості:

– усвідомлення ціннісної значущості знань про інноваційні технології;

– здатність здійснювати музично-теоретичний, вокально-хоровий та ціннісний аналіз виконуваного твору;

– здатність здійснювати морально-етичний розвиток школярів засобами вокально-хорового співу;

– вміння оцінити специфіку, художньо-образну структуру, зміст і цінність музичного твору.

III. Поведінкові критерії спрямовані на оцінку рівня сформованих професійних вмінь та характер творчої самореалізації студентів передбачають здатність майбутніх учителів музики засобами вокально-хорового співу сприяти естетичному розвитку школярів:

– здатність мобільно застосовувати наявні ціннісні компетентності та вміння оперувати ними в диригентсько-хоровій діяльності;

– здатність майбутнього вчителя музики засобами вокально-хорового співу сприяти соціокультурному розвитку школярів;

– здатність до активної концертно-виконавської діяльності хорового колективу.

Висновки. Таким чином, розроблено структуру ціннісних компетентностей майбутнього вчителя музики як єдність трьох компонентів – мотиваційно-емоційного (мотивація, ціннісні орієнтації), когнітивного (ЗУН та здібності), творчо-діяльнісного (досвід); визначенні відповідні критерії (афективний, нормативно-регулятивний та поведінковий) та показники дають можливість, діагностувати рівень сформованості ціннісної компетентності майбутнього вчителя музики в процесі диригентсько-хорової підготовки що і є перспективою в подальшій роботі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Завалевський Ю.І. Сучасний вчитель: вимір часу: навч.-метод. посібник для вчителів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Ю.І.Завалевський. – Київ: Видавничий дім «Букрек», 2008. – 288 с.

2. Лазарев М.О. Основи педагогічної творчості: [навч. посібник для пед. ін-тів] / М.О.Лазарев. – Суми: ВВП «Мрія» - ЛТД, 1995. – 212 с.

3. Масол Л. Діагностика і оцінювання художньо-освітніх результатів учнів старшої школи / Л.Масол // Мистецтво та освіта, наук.-метод. журнал. – 2006. – №3. – С.9–13

4. Олексюк О.М. Формування духовного потенціалу студентської молоді в процесі професійної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.01; 13.00.04 / О.М.Олексюк. – К., 1997. – 50 с.

5. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: навчальний посібник / О.П.Рудницька. – Тернопіль: навч. книга – Богдан, 2005. – 360 с.

6. Світайло С.В. Формування фахової компетентності майбутніх учителів музики у процесі диригентсько-хорової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / С.В.Світайло. – К., 2012. – 20с.

Анотація

Кабріль К.В.

Критерии сформированности ценностных компетентностей будущего учителя музыки в процессе дирижерско-хоровой подготовки

Статья посвящена определению основных критериев сформированности ценностных компетентностей в процессе подготовки будущего учителя музыки. Общество заинтересовано в формировании специалиста высокой квалификации, который владеет высоким уровнем развития ценностных компетентностей, отвечает требованиям к учителю современной школе. Автор анализирует проблемы дирижерско-хорового образования учителя музыки, изучает вопросы формирования у студентов стиля педагогического руководства хоровым коллективом. Учитывая содержание структуры ценностных компетентностей личности в статье определены и

обоснованы основные критерии и показатели сформированности ценностных компетентностей, которые помогают достижению высоких результатов в повышении уровня исследуемого понятия.

Ключевые слова: *ценностные компетентности, критерии и показатели их сформированности, профессиональная подготовка будущего учителя музыки.*

Summary

Kabryl K.V.

Criteria of Formedness of the Value Competences of the Future Music Teacher in the Process of Conductorial and Choral Preparation

The article is deals with the definition of basic criteria of formedness of the value competences in the process of preparation of the future music teacher. The society is interested in forming of a highly-qualified specialist, who has high level of value competences development, who meets the demands to the teacher in modern school. The author analyzes the problems of conductorial and choral education of music teachers, studies the questions of formedness of

students' style of pedagogical management of the choral collective body. Taking into account the content of the structure of value competences of a personality, basic criteria and indices of formedness of value competences, which help to achieve high results in rise of the level of the conception under analysis are determined and grounded in the article.

Key Words: *value competences, criteria and indices of their formedness, professional training of the future music teacher.*

УДК [78.072+785.6]. 001 (045)

Каленик І.В.

*старший викладач кафедри теорії та методики музичного мистецтва
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
(м.Хмельницький)*

Теоретичні аспекти формування концертмейстерських умінь майбутніх учителів музики

У статті розкрито сутність поняття «концертмейстер», прослідковано історичне становлення концертмейстерської діяльності як окремого виду виконання, висвітлено деякі теоретичні аспекти професійної діяльності майбутнього викладача музики-концертмейстера, визначено мету та завдання підготовки студентів факультетів мистецького профілю до майбутньої професійної діяльності. З'ясовуються особливості діяльності майбутніх вчителів музики-концертмейстерів, аналізуються уміння та навички, якими повинен володіти музикант-концертмейстер в практичній роботі з учнями-вокалістами та хором. Визначається, що основою навчання є самостійна творча діяльність студентів факультетів мистецького профілю, яка передбачає оволодіння певними знаннями й навичками з метою творчого вирішення музично-педагогічних завдань. Наголошується, що уміння самостійно працювати у процесі музичної підготовки сприяє формуванню концертмейстерських умінь майбутніх учителів музики..

Ключові слова: *вчитель музики-концертмейстер, концертмейстерські уміння, самостійна музична діяльність.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Проблема формування і розвитку педагога-музиканта, зокрема концертмейстера, в умовах модернізації педагогічної освіти – складна, багатофакторна і багаторівнева, оскільки педагог повинен безперервно працювати над набуттям і вдосконаленням виконавських, концертмейстерських умінь та навичок. Збагачення педагогічного і виконавського досвіду у царині музичного мистецтва пов'язане з вільним володінням фортепіано, бо вчитель музики-концертмейстер в загальноосвітній школі повинен уміти виконувати інструментальні і вокальні твори української та світової фортепіанної літератури, акомпанувати солістові, хору, ансамблю, інструменталістові (у деяких школах є і вони), транспонувати, об'єднувати акомпанемент з партією соліста, підбирати на слух мелодії і акомпанемент до них, читати і акомпанувати з листа. Особистість педагога музично-естетичних дисциплін в сучасній загальноосвітній школі визначається не лише професійними якостями, але і його духовним зростанням.

Різносторонній за своїм змістом і формою музичний матеріал покликаний збагачувати слуховий досвід учнів. Тому активна виконавська практика вчителя музики-концертмейстера відіграє естетичну, пізнавальну і виховну роль у розвитку музичної культури дітей.

Поняття «концертмейстер» включає не лише концертну роботу, а й розучування з солістами їх партій, уміння контролювати якість їх виконання, знання їх виконавської специфіки і причин виникнення труднощів у виконанні, уміння підказати правильний шлях усунення тих чи інших недоліків. Таким чином, у діяльності концертмейстера поєднуються творчі, педагогічні і психологічні функції, їх складно відокремити одну від одної в навчальних, концертних і конкурсних ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми... Мистецтву акомпанементу і особливостям концертмейстерської діяльності присвячено дослідження Н.Крючкова «Мистецтво акомпанементу як предмет навчання» [2], А.Люблінського «Теорія і практика акомпанементу» [7] і Е.Шендеровича «У концертмейстерському класі» [13]. Ці автори детально висвітлюють важливі для акомпаніатора методичні аспекти роботи над читанням з листа і транспонуванням. Багато цінного теоретичного матеріалу та практичних порад концертмейстерам вміщено в книзі Дж.Мура «Співак і акомпаніатор» [9].

Корисні рекомендації концертмейстерам, що працюють з вокалістами, і докладний виконавський аналіз вокальних творів композиторів містяться в статтях Е.Кубанцевої [3; 4; 5], І.Радіної [12]. Зазначені дослідники мають на меті допомогти молодому концертмейстерові у роботі над втіленням художніх образів творів, окреслити можливі варіанти їх виконавських трактувань. При цьому увага звертається на зміст, композиційну структуру, характер фактури, особливості поетичного тексту, специфічність партії співака.

Статей про особливості роботи концертмейстера із солістами-інструменталістами дуже мало. В літературі майже не висвітлено питання про специфіку діяльності концертмейстера в роботі з хором. Тут можна виокремити дуже короткі замітки, що належать А.Осиповій [10], О.Абрамовій [1], Е.Кубанцевій [4; 5; 6]. Творчі